

УДК 37.018.43:001.895

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-80-89](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-80-89)

ЧЕРЕМСЬКА ОЛЬГА СТЕПАНІВНА,

докторка філологічних наук, професорка,
професорка кафедри української філології та історії,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна

Olga Cheremskaya,

Doctor of Philological Sciences, Full Professor,
Professor at the Department of Ukrainian Philology and History,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

E-mail: olha.cheremskaya@hneu.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3360-8421>

СУХЕНКО ВІКТОРІЯ ГРИГОРІВНА,

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української філології та історії,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна

Viktoriia Sukhenko,

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology and History,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

E-mail: viktoriia.sukhenko@hneu.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8775-6999>

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ

A Узагальнено досвід використання сучасних інноваційних інтерактивних методів і прийомів активного навчання у ЗВО; з'ясовано чинники зростання ролі освітніх інновацій в умовах кризових викликів; здійснено характеристики інноваційних підходів та особливостей використання інтерактивної методики в процесі викладання мовних дисциплін у сучасній системі освіти.

Метою статті є аналіз та узагальнення інноваційних підходів й особливостей використання інтерактивної методики у формуванні професійної мовнокомунікативної компетентності креативної мовної особистості в сучасній освіті. Основне завдання цього дослідження – створення, обґрунтування та перевірка моделі впровадження інновацій в освіті в сучасних кризових умовах.

Модель апробовано в процесі викладання гуманітарних дисциплін у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця.

Ключові слова: дистанційне навчання; креативна особистість; сервіси; платформи; інноваційні технології навчання; інтерактивні методи; професійна мовнокомунікативна компетентність; кризові виклики

EDUCATIONAL INNOVATIONS IN DEVELOPING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE AMID CONTEMPORARY CRISIS CHALLENGES

S The article summarizes the experience of using modern innovative interactive methods and techniques of active learning in higher educational institutions, which motivate students to engage in genuine educational and cognitive activities and create an atmosphere of motivated, creative learning, while simultaneously addressing complex cognitive, educational, and developmental tasks. The relevance of the issue lies in the effective application of innovative educational methods amid modern crisis challenges. The purpose of the article is to analyze and synthesize innovative approaches and the features of using interactive methods in developing communicative competence within the modern educational system, which aims to activate students' innovative and creative potential during the learning process. The main task of this study is to design, justify, and validate a model for introducing innovations in education under current crisis conditions. The model was tested during the teaching of humanities disciplines at Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics.

The article clarifies the factors contributing to the increasing role of educational innovations during crisis challenges, especially given the need for remote online education. The study examines the characteristics of innovative approaches and the features of using interactive methods in teaching language disciplines within the modern education system, which are intended to stimulate students' innovative and creative potential. It is emphasized that achieving this goal is possible through a successful combination of traditional and innovative learning technologies, as innovative technologies diversify and significantly enrich the teaching of disciplines, while traditional methods are supplemented by intellectual and creative exploration, through which a new type of personality is formed – active, goal-oriented, and focused on lifelong self-education and development. It was found that one of the main advantages of interactive methods is bringing the learning process closer to the real-world practical activities of future specialists.

Keywords: remote learning; student; services; platforms; innovative learning technologies; interactive methods; communicative competence; crisis challenges

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. У період орієнтації вищої школи на розвиток креативної особистості професіонала особливого значення набуває формування професійної мовнокомунікативної компетентності мовної особистості, яке можливе за умови забезпечення органічного зв'язку змісту навчання з обраною професією та модернізації змісту курсу української мови (за професійним спрямуванням) для здобувачів відповідних спеціальностей із урахуванням специфічних принципів і методів навчання в умовах викликів сучасності.

Нові умови життя, пов'язані з інтенсивним розвитком науки й техніки, а також постійними кризовими викликами, що потребують глибокого переосмислення, самобутніх рішень і позитивної проєкції на майбутнє, вимагають створення нових технологій, оновлення освітніх програм, використання інтерактивних методів навчання. Оскільки освіта є важливим елементом у цьому процесі, то, відповідно, має готувати фахівця нового покоління – креативного, який міг би поєднати досвід минулого та сучасного на користь суспільства та відповідально ставитися до прийдешнього; готового працювати в критичних умовах і навчатися впродовж життя; має когнітивну гнучкість, логічне мислення тощо. Актуальність питання полягає в ефективному застосуванні інноваційних методів в освіті в умовах сучасних кризових викликів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання розвитку освітнього середовища інноваційно-активного університету у своїх працях розглядали Г. Білоконенко, Є. Борінштейн, М. Гальченко, В. Ільїн, В. Кремень, Д. Погрібна, В. Пономаренко та ін. Ураховуючи зазначене, у кожному закладі вищої освіти (ЗВО) є необхідним упровадження інновацій. Освітній процес має відповідати практичним потребам сучасних студентів і сприяти якісній підготовці майбутніх фахівців. Саме тому важливим є впровадження нових методів навчання.

У період карантину, воєнних дій та активних міграційних процесів стають популярними й затребуваними інтерактивні дистанційні методи навчання, в основі яких лежить цілеспрямована та контрольована інтенсивна самостійна робота здобувача вищої освіти, який може навчатися в зручному для себе місці, за узгодженням із викладачами розкладом та під керівництвом досвідчених педагогів-наставників без відвідування університету в онлайн-режимі. Це питання проаналізовано в працях Н. Волкової, А. Єрмоленка, М. Кондрашова, К. Кондрашової, Л. Кондрашової, М. Чувасова, Н. Чувасової.

У надзвичайних умовах зростає роль і значення дистанційної форми навчання та використання сучасних інформаційних інноваційних технологій, що передбачає «створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії» [4].

Дистанційна форма навчання, впроваджена наказом Міністерства освіти і науки України у зв'язку з введенням всеукраїнського карантину, воєнних дій та міграційних процесів, триває й сьогодні, оскільки надзвичайна ситуація не завершується. Тому дистанційне навчання є однією з нових реальностей сучасної освіти в складних умовах кризових викликів із проєкцією на оновлення напрямів професійно-педагогічної комунікації. Важливі аспекти «особистісно-орієнтована комунікація викладача», «емоційно підтримувальна комунікація викладача», «інклюзивна комунікація» актуалізовано в працях науковців: Ф. Бацевича, В. Жовтобрюх, О. Лебідь, О. Селіванової, В. Сухенко, О. Черемської, В. Чужикової. Використання інтерактивних методів навчання досліджено в працях О. Башкір, Л. Пироженко, С. Сисоєвої, В. Тесленка, В. Ягоднікової. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання проаналізували Н. Дементієвська, М. Жалдак, Ю. Жук, О. Пінчук, П. Соколов, О. Соколюк, М. Шут, Р. Яценко та ін.

Дослідження інноваційної стратегії сучасної освіти висвітлені в роботах науковців: Ю. Бистрової, Г. Полякової, Г. Білоконенко, О. Радченко, Л. Ребухи. На думку О. Дубасенюк, «це складний процес, який передбачає поступове оновлення й удосконалення змісту, методів, засобів, педагогічних технологій, що, безумовно, впливає на якість педагогічного процесу» [2, с. 17–18].

Однак питання ефективного застосування інноваційних методів в освіті, особливо в умовах кризових викликів, залишається актуальним.

Серед моделей навчання науковці виділяють *традиційну* або *класичну*, *активну* та *інтерактивну*. Динаміку використання інноваційних методів навчання можемо простежити за науково-педагогічними та методичними працями. Цій темі присвячено дослідження І. Дичківської, М. Пентилюк, А. Піхоти, О. Пометун, Г. Самохіної, Т. Симоненко, М. Скрипника, Н. Суворової, І. Хом'яка, А. Ярошенко, у яких акцентовано увагу на теоретичних засадах інноваційних методів, їхній класифікації та результативності використання. Дослідники проблем педагогічної інноватики – О. Абдалова, О. Василенко, І. Галиця й О. Галиця, В. Докучаєва, О. Ісакова,

О. Фатхутдінова – розуміння нового в освітньому процесі співвідносять із такими характеристиками: корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове.

Пріоритетними сьогодні стають SMART-технології, які є потужним інструментом для здобуття та засвоєння знань. Цю тему досліджували В. Биков, В. Бойчук, Р. Гуревич, К. Джонсон, М. Кадемія, К. Кім, А. Кобися, В. Кобися, Л. Коношевський, Г. Косенко, Б. Славін, І. Слободянюк, В. Уманець, Л. Шевченко та ін.

Досліджуючи сучасні активні методи навчання у вищій школі, зарубіжні джерела акцентують увагу на новітніх технологіях: змішаного навчання (Blending learning), BYOD (Bring Your Own Device), перевернутий клас (flipped classroom), «навчання, що базується на подіях» (Event-based learning). Також сюди відносять технології розвитку критичного мислення (critical thinking), навчання на основі сценаріїв (Scenario-Based Learning), проєктні технології (design technologies), технологія кейсів (case study) тощо [18].

Виділення невришених раніше частин загальної проблеми. На початку XXI ст. педагогічною проблемою стали обмежені можливості традиційного навчання у ЗВО. Здебільшого такі обмеження видаються тимчасовими, однак вони сприяли започаткуванню системи напрацювань щодо забезпечення неперервності освітнього процесу та залучення нових форм і методів навчання. Серед найважливіших завдань, які стоять перед освітнім процесом сьогодні, науковці відзначають «здатність опрацьовувати нові методи навчання та освіти, засновані на навчальному плані та методі навчання, організованому відповідно до теорій навчання, а також здатність підготувати та розробити відповідне творче навчальне середовище, що сприяє полегшенню й удосконаленню процесів навчання та викладання, надання їм інтерактивної сторони та правильних інвестицій у їхньому використанні та презентацію» [5, с. 4].

Розвиток таких технологій, як YouTube, Twitter, Facebook, хмарні технології, дистанційні форми навчання, блоги, Google тощо, робить освіту доступною. SMART-освіта у ЗВО – це застосування з навчальною метою смартфонів, планшетів, інтерактивних дошок – смартбордів, інших пристроїв із доступом до інтернету, а також різноманітних навчальних програм і додатків. Однак вагомим є розроблення та вдосконалення інтегрованого інтелектуального віртуального середовища для навчання з освітнім контентом із метою формування креативної особистості.

Саме впровадження в освітній процес закладів освіти інноваційних педагогічних технологій і методів дало змогу модернізувати освітню сферу. Це, зокрема, такі методи, як: онлайн-діалоги і дискусії (за допомогою засобів відеоконференцій здобувачі освіти можуть обговорювати теми, ставити запитання та обмінюватися думками в реальному часі); віртуальні лабораторії (уможливають проведення експериментів і досліджень у безпечних віртуальних середовищах); ігрові технології (дають змогу зацікавити навчанням, роблячи його творчим і динамічним); колаборативні проєкти (сприяють набуттю досвіду роботи в команді над спільними проєктами, розвивають навички

комунікації та взаємодії на відстані); інтерактивні відео та квізи (відеоматеріали із вбудованими тестами та завданнями стануть дієвим засобом для перевірки засвоєння матеріалу) тощо.

Мета статті: аналіз та узагальнення інноваційних підходів й особливостей використання інтерактивної методики у формуванні професійної мовнокомунікативної компетентності в сучасній освітній системі, що покликана гарантувати й підтримувати безпечно творче навчальне середовище, здатне активізувати системний діалог зі здобувачами з використанням цифрових платформ; створення, обґрунтування та перевірка моделі впровадження інновацій в освіті в сучасних кризових умовах.

Викладення основного матеріалу. Інновації передбачають нові форми організації діяльності та управління, нові види технологій, що охоплюють різні сфери життєдіяльності людства. Основна мета впровадження інновацій – оптимізація й підвищення ефективності освітнього процесу і створення освітнього середовища, що задовольнятиме потреби здобувачів освіти [8, с. 71].

З огляду на зазначене, гармонійне формування творчої пізнавальної активності педагога можливе за умови дотримання відповідних педагогічних умов: прийняття індивідуальності як даності; впровадження педагогічного стимулювання диференційованої пізнавальної діяльності; пріоритетне використання сучасних інтерактивних методів навчання [12, с. 7–8].

Дистанційне навчання вимагає від викладача нового підходу до підготовки та проведення навчальних занять, які мають свої особливості. Передусім – це віртуальна зустріч, а не реальна. Перелаштуватися на дистанційне навчання нелегко, однак новітні методи дають змогу викладачеві ненав'язливо та креативно провадити освітній процес.

У педагогіці термін «інновація» (лат. – зміна, введення нового) позначає нововведення, оновлення процесу навчання: «процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану» [3, с. 338].

Комплексне поняття «інновація» містить два складники: власне ідею та процес її практичної реалізації. Учені Міжнародного інституту системних досліджень, укладачі словника «Інноваційний глосарій», визначають сутність інновації через категорії новизни та прогресивності: інновація – це вид або результат процесу розвитку [17].

Однак справжня інновація, порівняно з новацією і реновацією, означає щось більше, ніж заміну старих елементів новими в окремій системі. Новим, на думку авторів, є тільки такий елемент або система, які прогресивніші, ніж старі, що означає їхню відповідність позитивній тенденції процесу розвитку в цілому. Констатація факту інновації можлива лише за умови використання критеріїв новизни й прогресивності нового елемента або системи.

Педагогічна інновація – процес створення, поширення й використання нових засобів для розв'язання тих

педагогічних проблем, способи розв'язання яких застаріли. Педагогічні інновації спрямовані на подолання кризи в освіті, спричиненої глобальними викликами, через підвищення якості освітнього процесу, надання освітньому процесу особистісно-орієнтованого, гуманістичного характеру, а в широкому значенні – на формування гармонійно розвиненої, інноваційно-мислячої і соціально-адаптованої мовної особистості.

Інноваційні методи – це методи, що передбачають зростання ролі суб'єкта в освітньому процесі, зміщення його фокусу від викладача до здобувача освіти; посилення функції його підтримки, допомоги в організації індивідуального освітнього процесу; можливість зворотного зв'язку викладача з кожним здобувачем у процесі використання навчальних технологій та ІКТ.

Інформаційне суспільство з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій трансформувалося в SMART-суспільство, що зумовило створення й використання в освітньому процесі SMART-технологій, а відповідно й підвищення рівня мотивації здобувачів освіти до навчання. Розумні технології в освітньому процесі динамічно оновлюють зміст, форми й методи навчання [6].

Науковці зауважують, що освіта сьогодні може існувати тільки за умови використання технічних засобів. Це унікальний досвід для методистів і педагогів. Сучасні інформаційні технології науковці розглядають як один із видів технологій, що передбачають використання не лише засобів комп'ютерної техніки, а й організаційного та комунікаційного складників із метою активізації та модернізації різноманітних форм навчання.

Так, із упровадженням дистанційного навчання заклади освіти почали застосовувати технологію «вебінар». Вебінар – «віртуальний» семінар, організований за допомогою Інтернет-технологій. Він володіє всіма перевагами традиційного семінару, крім можливості «кулуарного» спілкування між відвідувачами, а також «живого» спілкування між ними і доповідачем [9]. Це, мабуть, єдині істотні недоліки вебінарів. Переваг значно більше: витрати на організацію вебінарів істотно нижчі; висока доступність для «відвідування» слухачами; значна економія часу на організацію; зручність для «відвідувачів»; інтерактивна взаємодія між доповідачем і «відвідувачами», а також «відвідувачів» між собою. За допомогою Інтернет-технологій вебінар зберіг головну ознаку заняття – інтерактивність, яка забезпечує моделювання функцій доповідача, слухача, що працюватимуть інтерактивно, комунікуючи за сценарієм проведення такого заняття.

Комунікативна компетентність – одна з найважливіших якостей сучасного фахівця, до розуміння якої в умовах модернізації освітнього процесу інтерес значно зростає. Комунікативну компетентність стосовно української мови (за професійним спрямуванням) визначаємо не лише як здатність граматично правильно відтворювати мову на рівні мовленнєвих умінь, вироблених шкільною освітою, а й навички застосовувати мову на всіх її рівнях на засадах стилістичної виразності, комунікативної доцільності,

відповідно до завдань і ситуації спілкування, здійснюючи вплив на співрозмовника, створюючи мовний імідж своєї фахової та соціальної ролі. На її вдосконалення спрямований освітній процес, який має завданням розвиток практичних умінь володіння мовою як засобом спілкування в різноманітних професійних ситуаціях залежно від мети спілкування. На основі комунікативної компетенції мовної особистості формуємо професійну мовнокомунікативну компетентність, яка передбачає наявність професійних знань, а також інших ключових компетентностей [14]; умінь і навичок спілкування та комунікації. Професійно-мовну освіту здійснюємо з урахуванням потреб специфічної предметної компетентності відповідних галузевих стандартів і вимог, які пред'являє фахівцеві міжнародного рівня сучасне суспільство.

У нинішній ситуації кризових викликів є актуальним питання формування професійної мовнокомунікативної компетентності засобами Інтернет-технологій у режимі online. Для завдань, пов'язаних із навчанням, використовують два формати online-зв'язку: webinar (або online-семінар), webcast (вебконференція). Розрізняються вони ступенем інтерактивності: у вебінарі, як і на звичайному семінарі, є можливість взаємодіяти з лектором – виконувати його завдання, відповідати на запитання і ставити свої. На вебконференції більшу частину говорить спікер. Після завершення заходу залишається запис, який також можна використовувати з метою навчання; фактично це готовий продукт.

Визначення змісту програми української мови (за професійним спрямуванням) і відбір методів навчання здійснюємо з урахування специфіки навчання в ЗВО та сучасної ситуації. Моніторинг комунікативних потреб здобувачів вищої освіти ХНЕУ імені Семена Кузнеця дав змогу визначити специфічні підходи до створення навчальних матеріалів з української мови, які враховують специфіку фаху та наукові інтереси майбутніх фахівців.

У сучасній дидактиці, творчо використовуючи традиційні загальнопедагогічні принципи, беруть до уваги специфічні (власне методичні) принципи навчання гуманітарних дисциплін. Категорія «принципи навчання» повсякчас змінюється й оновлюється – трансформуються погляди на теоретичні основи навчання, з'являються нові принципи. Базуючи освітній процес на загальнодидактичних принципах науковості, доступності, систематичності й послідовності, наступності й перспективності, наочності та взаємозв'язку матеріального та інтелектуального компонентів навчального середовища, співробітництва і співдружності, варто, на наш погляд, уміло поєднувати їх зі специфічними принципами навчання мовних дисциплін, зокрема із принципом креативності.

У креативному середовищі навчання мовних дисциплін виокремлюємо такі різновиди креативного процесу, як-от: власне дисциплінарний креативний процес, що передбачає безпосереднє вивчення української мови (за професійним спрямуванням) на аудиторних заняттях і самостійне опанування окремих тем і використання оригінальних

пояснень лінгвістичних явищ, наявність альтернативних інтерпретацій текстів, застосування активних, інтерактивних та інноваційних методів навчання (наприклад, робота в електронному середовищі, розважальні технології тощо) [13, с. 388–389]. Невід'ємним органічним складником сучасної освіти є формування мовних, комунікативних і професійних компетенцій здобувачів освіти у процесі креативного навчання. Це інноваційний процес, покликаний забезпечити успішну професійну діяльність креативного фахівця, його конкурентоспроможність на ринку праці. Досягнення комунікативної компетенції та професійної мовнокомунікативної компетентності забезпечує системна робота, яка передбачає розроблення оптимального змісту програми з мовних дисциплін, застосування активних, інтерактивних та інноваційних методів. Інноваційні перетворення в сучасному освітньому просторі спричинюють важливі зміни, породжуючи нові методи навчання, розширюючи освітньо-інформаційну базу, урізноманітнюючи освітні ресурси. Активний розвиток глобалізації та модернізація системи освіти, що відбувається в Україні, висувають нові вимоги до підготовки фахівців, ключовим для яких є поєднання теорії з практикою. Нині система освіти спрямована на виховання ініціативних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти в розв'язанні соціальних, виробничих та економічних завдань.

Соціально-економічні чинники сприяють актуалізації інноваційних процесів у сфері освіти. Інноваційність активних методів навчання полягає у свідомому сприйнятті педагогічним загалом процесів запам'ятовування здобувачами освіти навчального матеріалу, у його практичній реалізації [10].

В умовах кризових викликів сучасності формуванню професійної мовнокомунікативної компетентності креативної особистості сприяють такі форми, методи й прийоми, як створення ситуації «наукових відкриттів», атмосфери успіху й довіри в процесі спілкування; відчуття морального задоволення здобувача освіти від комунікативної діяльності, самостійна пошуково-дослідницька робота, створення банку професійних текстів для лінгвістичного аналізу; ведення дискусії з опорою на життєвий досвід тощо.

Процедура вибору методів навчання в процесі викладання української мови (за професійним спрямуванням) передбачає певні етапи. Спочатку необхідно спрогнозувати найраціональніше поєднання методів навчання за джерелом і логікою засвоєння інформації, рівнем пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Після цього важливо обрати методи стимулювання, що забезпечили б формування пізнавального інтересу до окресленої теми. Окрім цього, треба врахувати час проведення заняття, визначити етапи, на яких доцільно застосувати методи контролю й самоконтролю.

Особливостями традиційної (класичної) моделі є те, що здобувачі освіти засвоюють матеріал зі слів викладача (традиційна лекція) чи з тексту підручника, не беручи участі в обговоренні проблеми. Активна модель – передбачає стимулювання пізнавальної діяльності й самостійності здобувачів, взаємодію в системі здобувач–викладач, а також наявність творчих завдань.

Інтерактивна модель – процес взаємодії викладача і здобувача освіти, використання моделювання життєвих і професійних ситуацій, рольові ігри та методи, що дають змогу створити ситуації пошуку, співпереживання, суперечностей, сумніву, переконання, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв'язання проблем [15, с. 10].

Важливим є те, що викладач має створити комфортну психологічну атмосферу й умови для навчання, коригувати та спрямовувати діяльність здобувачів освіти через співпрацю з ними. Найвідомішими методами інтерактивного навчання є метод кейсу, метод проєктів, рольові й ділові ігри, тренінгові заняття, командні конкурси і змагання. Також активно використовувані елементи і прийоми інтерактивного навчання в традиційних формах навчання вищої школи – робота в парах, робота в малих, робочих або творчих групах, мозковий штурм тощо [там само, с. 11].

Сучасний викладач завжди у пошуках інноваційних методів навчання, які сприяли б цікавому і швидкому засвоєнню матеріалу. На нашу думку, найважливішими компонентами цього процесу є інтерактивні методи навчання та технічні засоби. Зауважмо, що під час вивчення гуманітарних дисциплін частотними інтерактивними методами навчання є проєктний метод, мозковий штурм, обмін партнерами, вимушені дебати, ротація у групах, інтелектуальна карта, метод гри тощо.

Метод проєктів передбачає, що здобувач освіти самостійно планує, створює, захищає свій проєкт, тобто активно долучається до процесу. Навчальний проєкт – це комплекс пошукових, дослідницьких, розрахункових, графічних та інших видів роботи, які виконують здобувачі самостійно з метою практичного або теоретичного розв'язання певної проблеми. Проєктний метод допомагає розвивати мовні, мовленнєві та інтелектуальні здібності, зацікавленість вивченням гуманітарних дисциплін, потребу в самоосвіті. Результат передбачає досягнення комунікативної компетенції, тобто певного рівня мовних, країнознавчих, соціокультурних знань, комунікативних умінь і мовленнєвих навичок, які уможливають здійснення спілкування.

Рольові та ділові ігри посідають важливе місце в розвитку комунікативної компетентності. Їх застосовують як засіб підвищення мотивації здобувачів освіти до навчання. Існують різні типології рольових і ділових ігор. За змістом їх поділяють на соціально-побутові та професійні. За характером взаємодії здобувачів і викладача – на контрольовані, помірно-контрольовані, сценарні й вільні. За тривалістю рольові та ділові ігри можуть бути короткочасними й тривалими. Цікавим інтерактивним методом навчання є ділова гра як форма моделювання умов і відносин професійної діяльності, характерних для окремого виду практики, яка сприяє розвитку професійних навичок, формує вміння взаємодії з партнерами, ділові якості й риси майбутніх фахівців, викликає позитивні емоції, стимулює розумову діяльність, розвиває нестандартне мислення [1, с. 39].

Метод конкретних ситуацій case study – це розв'язування кейсів, проблемних ситуацій; значно активізує комунікативну діяльність. Інциденти, які пропонує для обговорення

викладач, мають бути дотичними до реальних життєвих ситуацій. Вони слугують здобувачам освіти конкретним матеріалом для роздумів, ідей [9, с. 187]. Метод (case study) представляє спеціальну методику навчання, що полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій) для спільного аналізу, обговорення чи вироблення рішень здобувачами за певним розділом навчальної дисципліни. Робота з «кейсами» передбачає аналіз ситуацій чи розв'язання конкретних проблем за визначеним сценарієм, який охоплює і самостійну роботу здобувача, і «мозковий штурм» у межах малої групи, і публічний виступ із поданням і захистом передбачуваного рішення.

Однією з найефективніших технологій групової взаємодії, що має особливі можливості в навчанні, розвитку та вихованні майбутнього фахівця, є *дискусія*. У світовому педагогічному досвіді набули поширення такі форми дискусії: круглий стіл, «естафета», засідання експертної групи («панельна дискусія»), форум, симпозіум, дебати, мозковий штурм. Поєднання різноманітних видів дискусії в педагогічному арсеналі викладача дозволяє зробити процес навчання цікавим, насиченим для здобувачів освіти не тільки новими відкриттями в дисципліні, яка вивчається, у професії та житті, а й відкриттям нового в собі та в інших. Також пропонуємо звертатися до таких інноваційних методів навчання під час роботи зі здобувачами вищої освіти, як аналіз помилок, казусів, колізій; діалог Сократа (Сократів діалог); «дерево рішень»; «займи позицію»; дискусія із запрошенням фахівців; коментування, оцінювання (або самооцінювання) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу й діагностики ситуації; моделювання; PRES-формула (від англ. Position – Reason – Explanation or Example – Summary); проблемний (проблемно-пошуковий) метод; робота в малих групах; публічний виступ; індивідуальні та групові тренінги (як окремих, так і комплексних навичок) тощо.

Усі вищезазначені методи є актуальними, адже їх можна застосовувати в освітньому процесі із використанням сервісів і платформ для дистанційного навчання, наприклад: Moodle (дає змогу створювати якісні навчальні курси; містить потужний апарат тестування та різноманітні навчальні елементи; дозволяє реалізувати диференційоване навчання; може використовувати широкі педагогічні сценарії та освітні стратегії (програмування, модульне, індивідуальне, соціальне навчання); має налаштування варіантів керування доступом користувачів до курсу; відстеження прогресу здобувачів освіти за допомогою візуалізації; можливість публікації навчального контенту різного формату – аудіо, відео, текст тощо); *Webдодаток Edmodo* (позиціонує себе як Facebook для навчання, побудований за принципом соціальних освітніх мереж); платформа *Google Classroom* (дає змогу створити свій курс; організувати запис здобувачів освіти на курс; надавати необхідний навчальний матеріал, завдання; оцінювати роботи здобувачів і стежити за їх прогресом; організувати спілкування); *Zoom* (один із популярних додатків, що забезпечує відео- та аудіозв'язок із кожним учасником освітнього процесу, запис відеоконференції; дає змогу демонструвати екран зі звуком; має інтерактивну дошку);

Skype (функціонал програми забезпечує всім необхідним для проведення дистанційних занять: демонстрація екрану; запис бесіди в хмарі; відправка файлів) тощо.

Варто зауважити, що саме в кризовій ситуації у викладачів виникла нагальна потреба в опануванні новими формами і методами та їхнього активного застосування для забезпечення гнучкої організації роботи закладу освіти, налаштування комфортного освітнього процесу. У цей період особливу увагу приділено формам особистісно-орієнтованої, емоційно підтримувальної та інклюзивної комунікації викладача зі здобувачами освіти, що дало змогу знизити стресовий поріг і мотивувало жити повноцінно; забезпечило досягнення емоційно-ціннісної спільності викладача й здобувача освіти.

Для впровадження методики дистанційного навчання в освітній процес важлива тривала злагоджена творча діяльність колективу та ґрунтовна основа, інструмент, здатний забезпечувати можливість постійного доступу до сервісів і платформ. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця має унікальний досвід впровадження дистанційного навчання із використанням інноваційних методів. Персональна навчальна система (ПНС) – це інформаційно-освітнє середовище, яке використовують під час аудиторної та позааудиторної самостійної роботи. Метою впровадження ПНС в освітній процес іще задовго до кризових викликів саме й було забезпечення якості освіти шляхом змістовного наповнення освітнього середовища, забезпечення однакового доступу учасників освітнього процесу до якісних навчальних і методичних матеріалів незалежно від місця їхнього проживання та форми навчання, створення умов персоналізації навчання, використання інформаційно-комунікаційних технологій [7].

Університет був першим серед харківських вишів, який у період карантину, починаючи з березня 2019 р., приділяв постійну увагу підвищенню якості надання освітніх послуг і впровадженню сучасних інноваційних методів традиційного та інтерактивного навчання з використанням інтерактивних методів і різноманітних аудіовізуальних програм (*Skype* та *Webex*, відеоконференції на базі платформи *Zoom*, а також *Viber*, *YouTube*, *Telegram*, *Instagram* тощо). У період першого кризового виклику викладачам університету довелося лише оновити курси навчальних дисциплін на дистанційній платформі ПНС ХНЕУ імені Семена Кузнеця. На початковому етапі, під час карантинного періоду, апробовано асинхронний режим взаємодії між суб'єктами дистанційного навчання, за якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі. Згодом поступово впроваджено синхронний режим, що забезпечує одночасну взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання, які перебувають в електронному освітньому середовищі та спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відеоконференції.

Нині у ХНЕУ імені Семена Кузнеця організовано освітній процес відповідно до індивідуальних потреб і можливостей кожного здобувача вищої освіти на основі впровадження адаптивної траєкторії навчання в сучасних системах дистанційного або онлайн-навчання, що побудовані

з використанням адаптивних методів і моделей. Базою для такого навчання став розроблений та введений в дію восени 2009 року *Сайт ПНС ХНЕУ імені Семена Кузнеця* на основі платформи Moodle [16, с. 134]. На початковому етапі (2015 р.) його впроваджено в практику навчання заочного факультету. Згодом у співпраці з відділом електронних засобів навчання ХНЕУ імені Семена Кузнеця створено й апробовано електронні мультимедійні інтерактивні навчальні видання.

Упродовж 2009–2021 рр. розроблено 1889 активних ПНС різного призначення. Нині в ХНЕУ імені Семена Кузнеця успішно функціонує трирівнева модель персональних навчальних систем: контентний рівень – інтерактивний рівень – автономний рівень. Розроблення онлайн-курсів здійснювано за такими етапами: планування процесу вивчення дисципліни як сукупності взаємопов'язаних видів навчальної діяльності здобувачів освіти; формулювання очікуваних результатів навчання з курсу та співвіднесення їх із цілями відповідних освітніх програм; оцінювання досягнень очікуваних результатів навчання; план тем і видів діяльності на весь курс, де кожен елемент має безпосередній зв'язок з очікуваними результатами навчання.

З української мови (за професійним спрямуванням) розроблено сім онлайн-курсів інтерактивного рівня з такими компонентами: візуальні матеріали, журнал оцінок, електронне тестування, різнорівневі завдання, інструменти комунікації, вхідне та вихідне тестування, поточний контроль відвідування та успішності. Їхньою перевагою, як і онлайн-навчання загалом, є інтерактивні та тестові завдання (множинного вибору); гнучкість доступу до навчальних матеріалів, автоматизована оцінка, що забезпечує миттєвий зворотній зв'язок, який може поєднуватися із формульними тестами, що підвищують якість навчання; інтернет-форуми для взаємної підтримки та обговорення. П'ятирічна апробація, активність роботи здобувачів освіти й моніторинг роботи викладачів засобами зворотного зв'язку (навчальна дисципліна очима здобувача) продемонстрували ефективність використання онлайн-курсів, спрямованих на вдосконалення умінь і здібностей спілкування в навчально-науковій, соціально-побутовій, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах комунікації; оволодіння формами мовленнєвого етикету в процесі різних видів діяльності; розвиток умінь роботи з науковим текстом, іншими джерелами інформації; вдосконалення умінь інтерпретації інформації.

Перевагами ПНС ХНЕУ імені Семена Кузнеця нині є зменшення непродуктивних витрат праці викладача; вільний вибір здобувачем освіти траєкторії навчання; неперервний зворотній зв'язок у процесі навчання; оперативність і об'єктивність контролю й оцінювання результатів навчання; індивідуалізація освітньої діяльності; диференційований підхід до здобувачів освіти; підвищення мотивації навчання [там само].

Значної уваги заслуговують питання щодо роботи зі здобувачами з обмеженими освітніми потребами, виявлення особливостей розвитку яких є ключовими чинниками, що впливають на навчальну діяльність, професійну спрямованість, життєву позицію, становлення особистості.

Завдання викладачів ЗВО – виховати життєво компетентного, конкурентоспроможного випускника.

У складний історичний період важливо постійно працювати над удосконаленням системи освітніх послуг для осіб із особливими освітніми потребами. Сучасне заняття, побудоване з урахуванням інклюзивного навчання, вимагає переосмислення пріоритетів окремих методів, прийомів і видів навчальної діяльності, зокрема із залученням тих, що формують навички міжособистісної взаємодії, роботи в групі, вміння виконувати різні соціальні ролі в колективі. Для розвитку загальних і спеціальних здібностей здобувачів вищої освіти (незалежно від обраної спеціальності) перевагу необхідно надавати педагогічним системам, що передбачають проведення лекцій різного типу (сократичного/проблемного, дискусійного); дидактичній евристиці – типу навчання, за якого всі основні освітні елементи первинно створюють або знаходять самі здобувачі; технології інтерактивного навчання, сутність якої полягає в тому, що в освітній процес залучають усіх здобувачів вищої освіти, які обмінюються знаннями, ідеями, способами діяльності; суггестопедичній навчальній системі, для якої характерна псевдопасивність поведінки щодо процесу навчання, внутрішня настроєність здобувача на навчання; продуктивне навчання, що ґрунтується на засадах практичного життєвого досвіду. Важливими для здобувачів з обмеженими освітніми потребами є креативні методи навчання, що орієнтовані на створення власних освітніх продуктів і в традиційному розумінні є інтуїтивними, зокрема такі методи, як придумування, образної картини, гіперболізації, синектики, інверсії (звернення) [11, с. 79].

Результати дослідження. В основі дослідження шляхів впровадження інновацій у розвитку комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в сучасних кризових умовах лежить п'ятиблокова модель, що має практичне значення для всіх учасників освітнього процесу (рис. 1).

Графічне зображення висвітлює взаємозалежність і взаємообумовленість кожного з блоків моделі.

Модель за всіма ознаками є системною, оскільки відповідає загальноновизнаним положенням теорії систем: цілеспрямованість, складність, подільність, цілісність, структурованість.

Системотвірним компонентом цієї моделі є мета, яка полягає в оптимізації й підвищенні рівня ефективності процесу навчання, спрямованого на розвиток комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах карантину, воєнних дій, вимушеної міграції. Визначена мета передбачає реалізацію провідних завдань: забезпечення неперервності освітнього процесу в кризових умовах; модернізація освітнього середовища; активізація інноваційного та креативного потенціалу здобувачів вищої освіти.

Модель характеризується сукупністю взаємозалежних і взаємоумовлених організаційних, наукових, науково-методичних підходів і процедур.

В її основу покладені концептуально-цільовий, змістовий, організаційно-структурний, процесуально-технологічний, результативно-корекційний складники, які мають двосторонні зв'язки між собою (див. рис. 1).

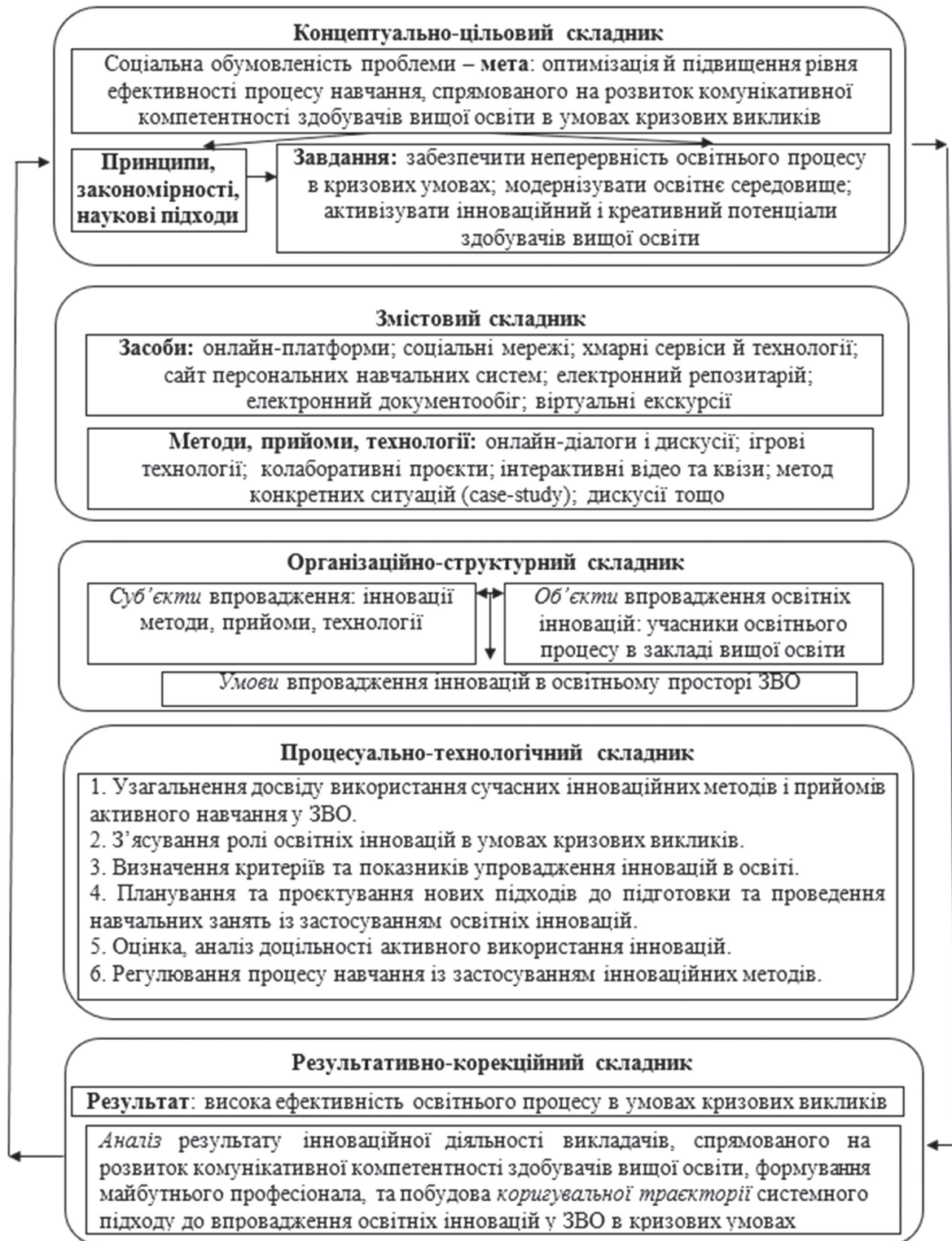

Рис. 1. Модель упровадження інновацій в освіті в сучасних кризових умовах

Концептуальний складник розробленої моделі охоплює принципи, закономірності, наукові підходи до впровадження інновацій в освіті в сучасних кризових умовах.

Змістовий складник містить аналіз інноваційних методів, прийомів, технологій, що спрямовані на вдосконалення процесу навчання та подолання освітніх втрат у надзвичайних ситуаціях, і засобів, які сприяють модернізації освітнього процесу.

Організаційно-структурний складник моделі передбачає вплив суб'єктів на об'єкти впровадження інноваційних освітніх технологій у період карантину, воєнних дій, вимушеної міграції, умов застосування інновацій в освітньому просторі ЗВО.

Процесуально-технологічний складник моделі містить відповідну технологію впровадження освітніх інновацій, а саме: узагальнення досвіду використання сучасних

інноваційних методів і прийомів активного навчання у ЗВО (на прикладі ХНЕУ імені Семена Кузнеця); з'ясування ролі освітніх інновацій під час онлайн-навчання; визначення критеріїв і показників упровадження інновацій в освіті; організація процесу навчання на основі планування та проєктування нових підходів до підготовки та проведення навчальних занять із застосуванням освітніх інновацій; оцінка, аналіз доцільності активного використання інновацій за результатами навчання та регулювання освітнього процесу із застосуванням сучасних інноваційних методів.

Результативно-корекційний складник передбачає аналіз отриманого результату інноваційної діяльності викладачів ЗВО, спрямованої на розвиток комунікативної компетентності здобувачів освіти, формування майбутнього професіонала, та побудову *коригувальної траєкторії* системного підходу до впровадження освітніх інновацій у ЗВО в кризових умовах. Модель пройшла апробацію в процесі викладання гуманітарних дисциплін в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця. Результати апробації розробленої моделі впровадження інновацій в освіті в сучасних кризових умовах доводять, що модель сприяє проведенню самомоніторингу рівня викладання, спрямованого на формування майбутнього професіонала, привчає до самоаналізу й формує у викладачів ЗВО уміння свідомого управління своєю професійною діяльністю із застосуванням інноваційних технологій і вчить створювати траєкторію власної самоосвіти й самовдосконалення щодо впровадження інновацій у викладацькій діяльності.

Висновки. Для початку XXI ст. характерний розвиток мовної особистості нового покоління, зокрема креативної, здатної активно розвиватися в контексті науково-технічних досягнень й інтенсивного впровадження інновацій у всі сфери життєдіяльності. Тож виникає необхідність створення й гарантування безпечного творчого середовища, у якому є змога застосовувати новітні методи навчання з метою формування професійної мовнокомунікативної компетентності здобувачів і поліпшення якості освіти на всіх рівнях.

Забезпеченню функціонування такого середовища сприяють спроможності мультимедійних навчальних програм, які з кожним роком розширюються, збагачуючи навчальне середовище яскравою й динамічною наочністю. Використання комп'ютерних технологій у процесі навчання відкриває доступ до нових джерел інформації, підвищує мотивацію здобувачів освіти до отримання та оброблення професійної інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає нові можливості для творчості, надбання та закріплення професійних навиків, змозгу реалізувати якісно нові форми та методи, що забезпечують комунікативність

навчання – системний діалог зі здобувачами з використанням цифрових платформ.

Проаналізовані вище методи й технології засвідчують, що для активізації процесу формування професійної мовнокомунікативної компетентності креативної особистості необхідно постійно вдосконалювати педагогічну майстерність й активно поєднувати різні технології в практичній діяльності для підготовки фахівців. Інноваційні технології урізноманітнюють й істотно збагачують викладання, вони є ефективними інструментами розвитку професійної мовнокомунікативної компетентності. Традиційна робота доповнюється інтелектуальним творчим пошуком, у процесі якого формується особистість нового типу – володіє креативним мисленням, активна й цілеспрямована, зорієнтована на постійну самоосвіту й розвиток. Інтерактивне навчання – ефективний спосіб підвищення якості освітнього процесу, така діяльність сприяє розвитку творчого мислення, формуванню професійної мовнокомунікативної компетентності креативної особистості.

Професійна мовнокомунікативна компетентність є комплексним показником сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності мовної особистості (здобувача вищої освіти) та інструментом формування креативної особистості (професіонала).

Дистанційне навчання є важливою підсистемою, що забезпечує доступ здобувачів до якісної освіти. Еволюція дистанційного навчання під час воєнного стану та міграційних процесів активізує використання новітніх технологій, організаційних форм, інноваційних методів, сприяючи провадженню неперервного навчання студентів, організації платформ доступу до навчальних матеріалів та підтриманню контактів із викладачами.

Інноваційні технології надають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують рівень ефективності самостійної роботи здобувачів вищої освіти, розкривають нові можливості для творчості, пошуку матеріалу й узагальнення знань, набутих на заняттях. Однак варто поєднувати інноваційні підходи та технології із класичними методами викладання, традиційними принципами навчальної діяльності.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробленні педагогічного інструментарію формування інноваційної особистості в освітньому середовищі сучасного ЗВО.

Список використаних джерел

1. Башкір О. І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Педагогіка та психологія*. 2018. № 60. С. 33–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znrkhnpu_ped_2018_60_6
2. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики* : зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.
3. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук. України. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
4. Закон України «Про вищу освіту». Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція. Редакція від 18.03.2020, підстава – 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти / за ред. Л. З. Ребуха. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48105>
6. Морзе Н. В., Непреенко Л. С., Смирнова-Трибульська Є. М. Шляхи розвитку smart-університету (досвід Київського університету імені Бориса

- Грінченка). *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2020. № 8. С. 191–205. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.8.17>
7. Положення «Про персональну навчальну систему як складову управління самостійною роботою студентів ХНЕУ» / уклад.: В. С. Пономаренко, Г. А. Полякова, І. В. Малець, Г. В. Білоконенко, В. М. Анохін. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2013. 26 с.
 8. Радченко О. Я. Інноваційні технології як складова освітнього середовища сучасного закладу освіти. *Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті модернізації освітньої галузі* / ред.: В. П. Кравець, Г. М. Мешко. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 70–83.
 9. Савченко Л. А. Особливості інтерактивного навчання на заняттях з української мови як іноземної. *Проблеми і перспективи підготовки іноземних студентів*. Харків : ХНАДУ, 2018. URL: http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/8506/1/%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%9B%D0%90_2018_185-189.pdf
 10. Сухенко В. Г. Професійний довідник учителя української мови та літератури. Ч. 1. Харків : Основа, 2015. 109 с.
 11. Сухенко В. Г. Формування інклюзивної комунікації в системі вищої освіти. *Імідж сучасного педагога*: електрон. наук. фак. журн. (категорія «Б»). 2023. № 6 (213). С. 76–81. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6\(213\)-76-81](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213)-76-81)
 12. Тесленко В. В. Формування творчої пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 1 (32). С. 5–11.
 13. Черемська О. С., Жовторбрюх В. Ф. Формування мовних компетенцій у процесі креативного навчання студента економічного ЗВО. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця* : матеріали V наук.-практ. конф. Одеса, 2020. С. 388–389.
 14. Черемська О. С., Сухенко В. Г. Українська мова (за професійним спрямуванням) : підручник. 2-ге вид., випр. та допов. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2024. 390 с.
 15. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 80 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/inter_formy.pdf
 16. Яценко Р. М., Гороховатський О. В. Трирівнева модель персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця в програмному середовищі Moodle. *Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Бердянськ, 2017. С. 133–136. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/17611>
 17. Hausteин H. D. *Innovation Glossary*. Oxford ; New-York ; Toronto ; Sydney ; Frankfurt, 1986. 224 с.
 18. Sharples M., Adams A., Ferguson R., Gaved M. *Innovating Pedagogy 2014* : Open University Innovation Report 3. Milton Keynes : The Open University. 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/268502960_Innovating_Pedagogy_2014

References

1. Bashkir, O. I. (2018). Aktyvni i interaktyvni metody navchannia u vyschii shkoli [Active and interactive methods of learning in higher education]. *Pedahohika ta psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 60, 33–44. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2018_60_6 [in Ukrainian].
2. Dubasenyuk, O. A. (2014). Innovatsii v suchasnij osviti [Innovations in modern education]. In O. A. Dubaseniuk (Ed.), *Innovatsii v osviti: intehratsiia nauky i praktyky [Innovations in education: integration of science and practice]*: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats (pp. 12–28). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
3. Kremen, V. H. (Ed.). (2021). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]*. Nats. akad. ped. nauk. Ukrainy. 2-he vyd., dopov. ta pererob. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine "On Higher Education"]*. (2020). Dokument 1556-VII, chynnyi, potochna redaktsiia. Redaktsiia vid 18.03.2020, pidstava – 463-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
5. Rebukh, L. Z. (Ed.). (2022). *Innovatsijni tekhnologii navchannia u umovakh modernizatsii suchasnoi osvity [Innovative learning technologies in the conditions of modernization of modern education]*. Ternopil: ZUNU. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48105> [in Ukrainian].
6. Morze, N. V., Nepreyenko, L. S., & Smirnova-Trybulska, E. M. (2020). Shliakhy rozvytku smart-universytetu (dosvid Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka) [Ways of SMART-university development (experience of Kyiv university named by Boris Hrynchenko)]. *Vidkryte osvittne e-seredovyshe suchasnoho universytetu [Open educational e-environment of modern university]*, 8, 191–205. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.8.17> [in Ukrainian].
7. Ponomarenko, V. S., Poliakova, H. A., Malets, I. V., Bilokonenko, H. V., & Anokhin, V. M. (Comps.). (2013). *Polozhennia «Pro personalnu navchalnu systemu iak skladovu upravlinnia samostijnoiu robotoiu studentiv KhNEU» [Regulations "On the personal educational system as a component of managing the independent work of KhNEU students"]*. Kharkiv: KhNEU Publ [in Ukrainian].
8. Radchenko, O. (2020). Innovatsijni tekhnologii iak skladova osvittnoho seredovyscha suchasnoho zakladu osvity [Innovative technologies as a component of the educational environment of a modern educational institution]. In *Aktualni problemy upravlinnia zakladamy osvity v konteksti stratehii modernizatsii osvittnoi haluzi [Actual problems of management of educational institutions in the context of the strategy of modernization of the educational industry]* (pp. 70–83). Ternopil: TNPU named after V. Hnatyuk [in Ukrainian].
9. Savchenko, L. A. (2018). Osoblyvosti interaktyvnoho navchannia na zaniattiakh z ukrainskoi movy yak inozemnoi [Features of interactive learning in classes on the Ukrainian language as a foreign language]. In *Problemy i perspektyvy pidhotovky inozemnykh studentiv [Problems and prospects of training foreign students]* (pp. 185–189). Kharkiv: KhNAHU. Retrieved from http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/8506/1/%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%9B%D0%90_2018_185-189.pdf [in Ukrainian].
10. Sukhenko, V. G. (2015). *Profesijnij dovidnyk uchytelia ukrains'koi movy ta literatury [Professional guide for teachers of Ukrainian language and literature]*. (Vol. 1). Kharkiv: Osнова [in Ukrainian].
11. Sukhenko, V. G. (2023). Formuvannia inkluzyvnoi komunikatsii v systemi vyshchoi osvity [Formation of inclusive communication in the system of higher education]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 6 (213), 76–81. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6\(213\)-76-81](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213)-76-81)
12. Teslenko, V. V. (2015). Formuvannia tvorchoi piznavalnoi aktyvnosti studentiv vyschykh navchalnykh zakladiv [Formation of creative cognitive activity of students of higher educational institutions]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti [Education and development of gifted personality]*, 1 (32), 5–11 [in Ukrainian].
13. Cheremskaya, O., & Zhovtorbryukh, V. (2020). Formuvannia movnykh kompetensii u protsesi kreatyvnoho navchannia studenta ekonomichnoho ZVO [The formation of language competences in the process of creative education of a student of economic higher education]. In *Ekonomichnyi rozvytok i spadshchyna Semena Kuznetsia [Economic development and heritage of Semen Kuznets]: materialy V nauk.-prakt. konf.* (pp. 388–389). Kharkiv: KhNEU Publ [in Ukrainian].
14. Cheremskaya, O., & Sukhenko, V. (2024). *Ukrainska mova (za profesijnym spriamuvanniam) [Ukrainian language (by professional direction)]*. Kharkiv: KhNEU named after S. Kuznetsa [in Ukrainian].
15. Yahodnikova, V. V. (2009). *Interaktyvni formy i metody navchannia u vyschii shkoli [Interactive forms and methods of learning in higher education]*. Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal». Retrieved from https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/inter_formy.pdf [in Ukrainian].
16. Yatsenko, R., & Horokhovatskyi, O. (2017). Tryrivneva model personalnykh navchalnykh system KhNEU im. S. Kuznetsia v prohramnomu seredovyschii Moodle [The three-level model of personal educational systems of Khnei National University named after S. Kuznets in the Moodle software environment]. In *Suchasni problemy modeliuвання sotsialno-ekonomichnykh system [Modern problems of modeling socio-economic systems]: materialy IX mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* (pp. 133–136). Berdiansk. Retrieved from <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/17611> [in Ukrainian].
17. Hausteин, H. D. (1986). *Innovation Glossary*. Oxford; New-York; Toronto; Sydney; Frankfurt.
18. Sharples, M., Adams, A., Ferguson, R., Gaved, M., McAndrew, P., Rienties, B., Weller, M., & Whitelock, D. (2014). *Innovating Pedagogy 2014: Open University Innovation Report 3*. Milton Keynes: The Open University. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/268502960_Innovating_Pedagogy_2014.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 19.10.2024